

Д. Гнатюк,аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0009-0000-6333-5850

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Вступ. Сучасний розвиток цивільного законодавства України характеризується тенденцією до гармонізації приватно-правових відносин та удосконалення правового регулювання інституту права власності, у тому числі його набуття, передачі та припинення на підставі договорів. Одним із найдавніших та водночас актуальних правових інструментів передання майна є договір дарування, який відзначається своєю безоплатною природою та особливим змістом волевиявлення сторін. В умовах реформування сімейного і цивільного законодавства, а також підвищення ролі сімейно-правових відносин у забезпеченні майнових інтересів подружжя, питання укладення, виконання та правових наслідків договору дарування між подружжям набуває особливого значення.

Договір дарування між подружжям є специфічним правовим явищем, що перебуває на стику цивільного та сімейного права, оскільки поєднує у собі елементи безоплатного відчуження майна та правового режиму спільної сумісної власності. Відповідно до положень статей 717-730 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) договір дарування є підставою для переходу права власності від дарувальника до обдаровуваного безоплатно [1]. Водночас норми Сімейного кодексу України (далі – СК України), зокрема статті 60, 65, 74, 92, визначають особливості правового статусу майна, набутого подружжям під час

шлюбу, а також встановлюють межі розпорядження таким майном [2]. Це створює певні колізії при визначенні правової природи та дійсності договору дарування, укладеного між чоловіком і дружиною.

Проблематика договорів дарування між подружжям охоплює низку складних питань, серед яких – можливість укладення такого договору між співвласниками спільного майна, порядок набуття статусу особистої приватної власності обдарованого, питання згоди другого з подружжя, а також правові наслідки укладення удаваних чи фіктивних договорів дарування у контексті захисту прав кредиторів чи спадкоємців. Судова практика свідчить, що договори дарування між подружжям часто стають предметом судових спорів, зокрема у випадках розірвання шлюбу, поділу спільного майна чи оспорювання правочинів як удаваних або фіктивних. Так, у постанові Верховного Суду від 12 жовтня 2022 року у справі № 372/482/18 наголошено, що договір дарування між подружжям не може бути підставою для виведення майна з режиму спільної сумісної власності, якщо фактично дарування не відбулося, а правочин укладено з метою уникнення майнових зобов'язань.

Водночас практика укладення договорів дарування між подружжям широко застосовується як у нотаріальній, так і у судовій діяльності, особливо в контексті оформлення права власності на окремі об'єкти нерухомості чи

рухомого майна. У зв'язку з цим виникає потреба у чіткому розмежуванні правових наслідків договорів дарування між подружжям від інших форм передання майна (наприклад, внесення вкладів у спільне майно, розподілу часток чи відмови від майнових прав).

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення правозастосовної практики та тлумачення положень цивільного і сімейного законодавства щодо можливості укладення та дійсності договорів дарування між подружжям. Проблема ускладнюється тим, що чинне законодавство не містить прямої заборони або спеціального регулювання таких договорів, що створює прогалини у практиці їх кваліфікації. Це, у свою чергу, спричиняє неоднозначність у судових рішеннях та породжує ризик зловживань з боку учасників правовідносин, які можуть використовувати договір дарування для приховування справжньої мети правочину.

У науковій літературі питання правової природи договору дарування між подружжям висвітлювалися у працях українських учених, зокрема О. Дзери, Н. Кузнецової, Р. Стефанчука, І. Спасибо-Фатєєвої, Н. Оніщенко, О. Підпригори, О.І. Сафончик, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, які наголошували на необхідності чіткого відмежування договірних механізмів передання майна від правових наслідків, що випливають із сімейно-правового режиму спільної сумісної власності. У сучасних дослідженнях спостерігається тенденція до розширеного тлумачення автономії волі подружжя у сфері розпорядження майном, що водночас потребує балансування з принципом добросовісності та справедливості у сімейних правовідносинах.

Таким чином, метою цієї статті є комплексне дослідження правової природи договору дарування між подружжям, аналіз особливостей його укладення, виконання та правових наслідків у контексті чинного цивіль-

ного і сімейного законодавства України, а також узагальнення актуальної судової практики з цього питання.

Виклад основного матеріалу. Договір дарування є одним із найпоширеніших правочинів у цивільному обороті, який відображає безоплатний характер передання майна від однієї особи до іншої. Відповідно до ч. 1 ст. 717 ЦК України, за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно у власність [1]. У цьому аспекті договір дарування між подружжям має подвійну правову природу, адже він водночас підпорядковується загальним нормам цивільного права та нормам сімейного права, що визначають майновий режим подружжя.

Згідно зі ст. 60 СК України, майно, набуте подружжям під час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, незалежно від того, на ім'я кого з них воно придбане [2]. Таким чином, дарування між подружжям може стосуватися лише майна, яке належить одному з них на праві особистої приватної власності. Якщо ж предметом дарування є спільне майно, то необхідною умовою дійсності правочину виступає письмова згода другого з подружжя (ч. 3 ст. 65 СК України).

Як зазначає І.В. Спасибо-Фатєєва, у відносинах між подружжям інститут дарування має не лише майновий, а й соціально-етичний зміст, оскільки втілює ідею добровільного надання матеріальних благ у межах сімейної єдності [3, с. 117]. Однак саме через поєднання морально-етичних і правових елементів дарування між подружжям виникають численні проблеми з визначенням дійсності правочину у випадках його оспорування.

Однією з ключових теоретичних і практичних проблем є співвідношення норм ЦК України і СК України щодо регулювання майнових відносин подружжя. Як підкреслює Н.С. Кузнецова, у випадках, коли обидва ко-

Аналіз судової практики свідчить про те, що питання дійсності договорів дарування між подружжям переважно виникає у спрахх щодо поділу спільного майна після розірвання шлюбу. Так, у постанові Верховного Суду від 18 жовтня 2023 року у справі № 712/1889/20 суд дійшов висновку, що укладення чоловіком договору да-

Важливо також підкреслити роль нотаріусів у забезпеченні законності укладення договорів дарування між подружжям. Як зазначає Т.В. Коваленко, нотаріус повинен з'ясовувати джерело походження майна, яке

є предметом договору, та роз'яснювати сторонам правові наслідки укладення правочину [11, с. 58]. Це має запобігати зловживанням, пов'язаним із фіктивними чи удаваними договорами дарування.

Розглядаючи правову природу договору дарування між подружжям, не можна оминати увагою міжнародно-правовий контекст, зокрема стандарти захисту права власності та сімейних відносин, що сформовані у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Хоча ЄСПЛ безпосередньо не розглядав справи щодо договорів дарування між подружжям, його позиції у справах про право на мирне володіння майном, справедливий баланс між інтересами власників та держави, а також захист сімейного життя мають істотне значення для тлумачення таких правовідносин у національній практиці.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожній фізичній особі право на мирне володіння своїм майном. ЄСПЛ неодноразово наголошував, що під поняттям «майно» у розумінні цієї статті слід розуміти не лише матеріальні об'єкти, але й майнові права та інтереси, визнані національним правом [12].

У справі *Sporrong and Lönroth v. Sweden* (1982) Суд підкреслив, що право власності включає не лише фізичне володіння майном, а й очікування на отримання реальної можливості розпорядження ним [13]. Це положення має значення для випадків, коли один із подружжя внаслідок укладення договору дарування фактично позбавляється можливості користуватися чи володіти спільним майном без його згоди.

Подібна позиція висловлена у справі *Broniowski v. Poland* (2004), де Суд констатував, що будь-яке втручання у право власності має бути законним, переслідувати легітимну мету та бути пропорційним. У контексті договорів дарування між подружжям це означає, що передача майна в особисту влас-

ність одного з подружжя має бути обґрунтована добросовісними намірами, а не спрямована на ухилення від виконання обов'язків перед іншим [14].

ЄСПЛ також наголошує на принципі справедливого балансу між інтересами сторін приватних правовідносин. У справі *Korcsák v. Slovakia* (2004) Суд визнав, що втручання у право власності є допустимим лише тоді, коли воно базується на чітких правових підставах і забезпечує належний захист сторін [15]. Це має безпосередній зв'язок із практикою українських судів щодо оспорування договорів дарування між подружжям як удаваних, коли одна зі сторін фактично позбавляється своєї частки у спільному майні без згоди чи компенсації.

Питання передачі майна між подружжям тісно пов'язане з реалізацією права на повагу до сімейного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово підкреслював, що держава має позитивний обов'язок створити правові механізми, які дозволяють членам сім'ї вільно регулювати свої майнові відносини, зберігаючи при цьому баланс між автономією волі і захистом вразливих сторін.

У справі *Marckx v. Belgium* (1979) Суд уперше наголосив на взаємозв'язку між правом на сімейне життя та правом власності, зазначивши, що держава не повинна створювати перешкод у здійсненні членами сім'ї своїх майнових прав, у тому числі шляхом безпідставного обмеження можливостей розпорядження майном у межах сім'ї [16].

Подібну правову позицію Суд висловив у справі *Pla and Puncernau v. Andorra* (2004), де наголосив, що тлумачення національних норм спадкового і договірної права має відповідати принципу рівності сторін і не може призводити до дискримінації в межах сімейних правовідносин [17]. Застосування цього підходу до договорів дарування між подружжям означає, що суди повинні оцінювати такі пра-

Висновки. Дослідження проблеми договору дарування між подружжям дозволяє констатувати, що

статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, у справах *Sporrong and Lönroth v. Sweden* (1982), *Broniowski v. Poland* (2004), *Marckx v. Belgium* (1979) та *Pla and Puncernau v. Andorra* (2004) ЄСПЛ наголошує на необхідності дотримання справедливого балансу між правом власності та правом на сімейне життя, а також на принципах пропорційності, добросовісності та рівності сторін у приватних правовідносинах. Ці підходи є релевантними для національної практики, адже дозволяють запобігти порушенням прав одного з подружжя під час укладення чи виконання договорів дарування.

По-четверте, науковий аналіз засвідчив, що в чинному законодавстві України існує прогалина у правовому регулюванні дарування між подружжям: ні Цивільний, ні Сімейний кодекси не містять спеціальних положень щодо цього виду договору. Це призводить до різних підходів у правозастосовній практиці та створює передумови для зловживань.

У зв'язку з цим можливо запропонувати наступні напрями вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Внесення змін до Сімейного кодексу України, передбачивши окрему статтю (наприклад, ст. 65№) про правовий режим договорів дарування між подружжям. У ній варто визначити: умови допустимості дарування між подружжям; обов'язкову форму договору (письмова, нотаріальна); вимогу щодо підтвердження особистої власності дарувальника або письмової згоди другого з подружжя; правові наслідки недодержання цих вимог.

Уточнення положень Цивільного кодексу України (глава 55), зокрема у ст. 717, доповнивши її нормою про можливість укладення договорів дарування між подружжям, але з урахуванням обмежень, визначених сімейним законодавством. Це дозволить забезпечити узгодженість між двома кодексами і виключити колізії.

Нормативне закріплення обов'язку нотаріуса з'ясовувати джерело походження майна, яке є предметом дарування між подружжям, і попереджати сторони про правові наслідки такого правочину. Таке уточнення варто внести до Закону України «Про нотаріат» та відповідних інструкцій Міністерства юстиції.

Вдосконалення судової практики через формування узагальнень Верховного Суду або постанови Пленуму, яка б містила роз'яснення щодо кваліфікації договорів дарування між подружжям, критеріїв їх дійсності та доказування особистого характеру майна. Це сприятиме єдності правозастосування та запобігатиме суперечливим рішенням.

Забезпечення інтеграції стандартів ЄСПЛ у національну практику через системне тлумачення договорів дарування між подружжям відповідно до принципів захисту права власності та сімейного життя. Зокрема, при вирішенні спорів суди мають застосовувати тест пропорційності втручання у право власності одного з подружжя та оцінювати добросовісність намірів сторін.

Розвиток правової доктрини у цій сфері, зокрема через проведення наукових досліджень щодо правового статусу майна подружжя при укладенні договорів безоплатного відчуження. Це дозволить виробити єдиний підхід до тлумачення понять «особиста приватна власність» і «спільна сумісна власність» у контексті цивільних правочинів.

Отже, договір дарування між подружжям є допустимою, проте юридично чутливою формою розпорядження майном, яка потребує більшої правової визначеності та уніфікації. Його правове регулювання має ґрунтуватися на трьох ключових засадах: захист права власності кожного з подружжя; забезпечення добросовісності у здійсненні договірних прав; узгодження норм цивільного та сімейного права відповідно до міжнародних стандартів прав людини.

Реалізація запропонованих змін сприятиме підвищенню рівня правової культури учасників цивільного обороту, зміцненню інституту сім'ї як соціальної цінності та гармонізації національного законодавства з європейськими правовими стандартами.

У статті досліджено теоретико-правові та практичні аспекти договору дарування між подружжям як особливої форми розпорядження майном у межах сімейних правовідносин. Проаналізовано співвідношення норм Цивільного та Сімейного кодексів України, виявлено наявні колізії та прогалини у правовому регулюванні цього виду правочину. Розглянуто судову практику Верховного Суду, яка свідчить про посилення контролю за дійсністю договорів дарування між подружжям, особливо у випадках, коли вони мають ознаки удавання або спрямовані на приховування майна від поділу. Звернуто увагу на практику Європейського суду з прав людини, що формує стандарти захисту права власності та сімейного життя (стаття 1 Першого протоколу і стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). На підставі аналізу зроблено висновок про необхідність законодавчого врегулювання договору дарування між подружжям шляхом внесення змін до Сімейного та Цивільного кодексів України, а також уточнення нотаріальних процедур посвідчення таких правочинів. Запропоновано шляхи гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами у сфері приватного та сімейного права.

У статті також акцентовано увагу на тому, що договір дарування між подружжям є допустимою, проте юридично чутливою формою розпорядження майном, яка потребує більшої правової визначеності та уніфікації. Його правове регулю-

вання має ґрунтуватися на трьох ключових засадах: захист права власності кожного з подружжя; забезпечення добросовісності у здійсненні договірних прав; узгодження норм цивільного та сімейного права відповідно до міжнародних стандартів прав людини.

Зазначено, що договір дарування між подружжям є специфічним правовим явищем, що перебуває на стику цивільного та сімейного права, оскільки поєднує у собі елементи безоплатного відчуження майна та правового режиму спільної сумісної власності.

Ключові слова: цивільне право, цивільне законодавство, цивільні правовідносини, сімейне право, сімейне законодавство, сімейні правовідносини, зобов'язання, договірні зобов'язання, договір дарування, подружжя, шлюб.

Hnatiuk D. Individual issues concerning gift agreements between spouses under Ukrainian law

The research examines theoretical-legal and practical aspects of gift agreements between spouses as a specific form of property disposal within family legal relations. It analyzes the interrelation between the provisions of the Civil and Family Codes of Ukraine and identifies existing contradictions and gaps in the legal regulation of the relevant type of transaction. The judicial practice of the Supreme Court is considered, which indicates increased control over the validity of gift agreements between spouses, particularly in cases where they have signs of being fictitious or are aimed at concealing property from division. The author draws attention to the practice of the European Court of Human Rights, which sets standards for the protection of property rights and family life (Article 1 of

the First Protocol and Article 8 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms). The analysis allows concluding a need for legislative regulation of gift agreements between spouses by amending the Family and Civil Codes of Ukraine, as well as clarifying the notarial procedures for certifying such transactions. Solutions to harmonize national legislation with European standards in the field of private and family law are proposed.

The article also highlights that a gift agreement between spouses is an acceptable but legally sensitive form of property disposal that requires greater legal certainty and unification. Its legal regulation should be based on three key principles: protection of the property rights of each spouse; ensuring good faith in the exercise of contractual rights; harmonization of civil and family law norms in accordance with international human rights standards.

It is noted that a gift agreement between spouses is a specific legal phenomenon that lies at the intersection of civil and family law as it combines elements of gratuitous alienation of property and the legal regime of joint shared ownership.

Key words: civil law, civil legislation, civil legal relations, family law, family legislation, family legal relations, obligations, contractual obligations, gift agreement, spouses, marriage

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Сімейний кодекс України: Закон від 01.01.2003 № 2947-III. Відомості Верховної Ради України 2002. № 21–22. Ст. 135.
3. Спасько-Фатеева І.В. Договір у цивільному праві України: теоретико-прикладні аспекти. Харків: Право, 2018. 356 с.
4. Кузнецова Н.С. Цивільне право України. Загальна частина. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 512 с.
5. Постанова Верховного Суду від 14.04.2021 у справі № 607/13665/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/>
6. Постанова Верховного Суду від 20.09.2022 у справі № 372/482/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/>
7. Постанова Верховного Суду від 18.10.2023 у справі № 712/1889/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/>
8. Постанова Верховного Суду від 02.11.2022 у справі № 522/2598/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/>
9. Дзера О.В. Право власності в Україні: проблеми теорії і практики. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 412 с.
10. Стефанчук Р.О. Цивільно-правові договори у приватному праві України. Київ: Видавництво Ліра, 2021. 284 с.
11. Коваленко Т.В. Нотаріальне посвідчення договорів дарування: проблеми теорії та практики. Підприємництво, господарство і право. 2022. № 8. С. 55–60.
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
13. *Sporrong and Lönroth v. Sweden*, Judgement of 23 September 1982, Application nos. 7151/75, 7152/75.
14. *Broniowski v. Poland*, Judgement of 22 June 2004, Application no. 31443/96. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57580>
15. *Kopecká v. Slovakia*, Judgement of 28 September 2004, Application no. 44912/98. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66758>
16. *Marckx v. Belgium*, Judgement of 13 June 1979, Application no. 6833/74. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57534>
17. *Pla and Puncernau v. Andorra*, Judgement of 13 July 2004, Application no. 69498/0. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-61900>
18. *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*, Judgement of 11 January 2007, Application no. 73049/01. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78981>

Дата надходження статті: 16.09.2025

Дата прийняття статті: 06.10.2025

Опубліковано: 24.11.2025

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

